

Zalepčala je zastava slobode na Orlandu

Približavao se kraj ljeta 1944. godine. Neprijatelj je u čitavoj zemlji doživljavao poraz za porazom. Naše divizije vršile su posljednje pokrete za konačno oslobođenje Makedonije, Srbije i Beograda. Naše snage u Hercegovini i Dalmaciji su stalno jačale, a vojna situacija se poboljšavala u našu korist. Uskoro je Vrhovni štab NOV i POJ donio odluku da se preduzmu mjere za konačno oslobođenje istočne Hercegovine i južne Dalmacije. I dok su se vršile posljednje pripreme stigao je telegram Vrhovnog štaba: »Oslobodite Trebinje i Dubrovnik.« Oslobođenje južne Dalmacije bilo je od velike stratejske važnosti, jer bi se time stvorila baza za oslobođenje ostalog dijela Dalmacije. Ali još jedan trenutak igrao je značajnu ulogu kod donošenja takve odluke. Zbog akcija naših snaga njemačka komanda nije više mogla koristiti prirodnu saobraćajnicu Vardarsko-moravsku dolinu, te je naredila svojim snagama da se povlače preko Crne Gore i Dalmacije u Bosnu, gdje je trebalo uspostaviti novu odbrambenu liniju. Zbog toga Vrhovni štab naređuje VIII korpusu da poruši sve saobraćajnice, koje preko njegovog teritorija vode za Bosnu. Akcija za oslobođenje južne Dalmacije povjerena je XXVI dalmatinskoj diviziji, XXIX hercegovačkoj diviziji, II dalmatinskoj brigadi i Dubrovačkom odredu. Nijemci su na tom području imali svoju 396. diviziju. Raspored njihovih snaga bio je slijedeći: Trebinje—Dubrovnik 469. puk, Opuzen—Slivno—Neum—Ošlje 370.

puk, Ston—Dubrovnik 369. artiljerijski puk, štab divizije u selu Blagaj, obalni pojas Slano—Šipan—Dubrovnik 649. puk obalne artiljerije. Glavno težište neprijateljske odbrane bila je linija Dubrovnik—Metković—Mostar. Neprijatelj je imao također podršku 9. domobranskog posadnog zdruga, seoske milicije i oko 400 ustaša.

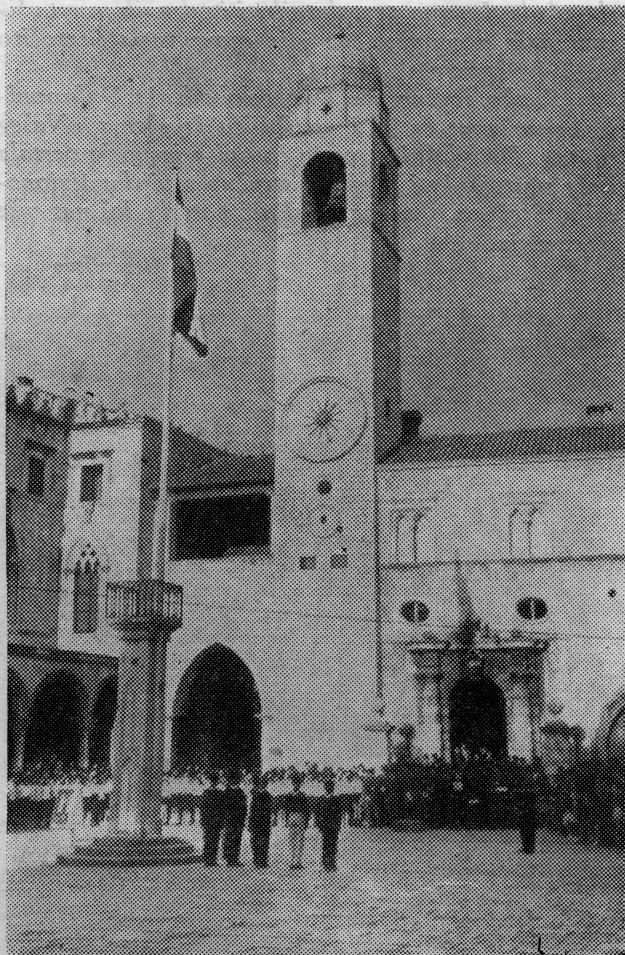
* * *

Sloboda koju je narod Dubrovnika očekivao približavala se svakog trenutka. S nestrpljenjem i radošću očekivale su se vijesti o napredovanju partizanskih jedinica. Iako je neprijateljska propaganda nastojala spriječiti širenje vijesti, domaći aktivisti su se preko sakrivene tehnike pobrinuli da narod bude na vrijeme obaviješten. Vijesti su primane preko sakrivenih radioaparata, odmah umnožavane i dijeljene narodu. A svaki uspjeh naših jedinica prenošen je iz sela u selo iz kuće u kuću. A događaji su se redali velikom brzinom. Početkom listopada oslobođena je Bileća, zatim Trebinje dok jedinice XXVI divizije oslobađaju Korčulu, Pelješac i Mljet. Radost dubrovčana je bila velika, jer im je tužnjava topova nagovještavala da se približava trenutak kada će okupator konačno napustiti njihov slobodarski grad. Evo što su u tim trenucima javljali neprijateljski telegrami:

9. rujna »Na cesti koja vodi iz Dubrovnika za Metković, na izvoru Rijeke dubrovačke kod mjesta Komolac, nepoznata skupina komunista bacila je u zrak most tako da je svaki promet prekinut.«
 13. rujna »U slučaju napada na Dubrovnik, organe ili objekte, predložiti odmah osobe za odmazdu. Nakon odobrenja odmah istu izvršiti.«
 28. rujna »Na stranu promičbu odgovoriti protupromičbom. Ostati na svom radnom mjestu i najenergичnije postupati protiv rušitelja poredka. Članove porodica prebjeglih pritvoriti — imovinu oduzeti. Držati pod strogom paskom sve sumnjive osobe.«
 10. listopada »Osiguranje Dubrovnika povjereno njemačkim oružanim snagama.«
 10. listopada »Radi učestalih napada na našu i savezničku vojsku izdajte još danas do 16 sati proglas pučanstvu sela Tršteno i Brsečine, da će biti sranjena sa zemljom ukoliko dođe do ponovnog napada na naše i savezničke postrojbe.«
 11. listopada »Došli su Nijemci pred kuću Iva Gavrančića u selu Lisac i pitali ga gdje su mu sinovi. U hvatili su ga iako ima 74 godine a kuću zapalili.«
 13. listopada »Partizanski topovi i bacači tuku Ston bez prekida a oko samog Stona vode se ogorčene borbe.«
 16. listopada »Njemački redarstvenici odveli iz Dubrovnika u nepoznatom pravcu 9 muških i 1 žensku osobu.« (Strijeljani na Kovačevu brijegu)
- Noću 16/17. listopada »Djelovale su njemačke bitnice sa Lokruma, Zarkovice i Mečajca u raznim pravcima Konavala i Gromača.«

* * *

Oslobodivši Pelješac snage XXVI divizije naišle su u svom daljnjem napredovanju na jako neprijateljsko uporište Ston. Čitav niz utvrđenja još iz doba Dubrovačke Republike Nijemci su izvršno iskoristili da bi što bolje organizirali odbranu, koja im je istovremeno štítala glavnu saobraćajnicu Dubrovnik—Metković. Najjača utvrđenja nalazila su se na liniji Ston—Oštrikovac. Pošto je bilo očigledno da će neprijatelj pokušati izvući najveći dio snaga, kako bi osigurao i bolje utvrdio odbranu Mostara, naše snage istovremeno napadajući Ston vrše desant između Slivna i Neum Kleka. Noću

Svečano podizanje zastave slobode na Orlandu
u predvečerje 18. X 1944. godine

15. listopada snage XXVI divizije prebačene su u uvalu Soline. Tokom slijedeće noći uvršćen je mostobran i očekivala se neprijateljska kolona. Noću 16/17. započela je odlučna bitka za Ston, koji se već najvećim dijelom nalazio u ruševinama. Tokom čitavog dana trajale su ogorčene borbe, a kada su našim snagama počeli davati podršku avioni s Visa neprijatelj se predao. Tačno u 11 sati 18. listopada neprijateljske snage u Stonu su kapitulirale. Istovremeno vođene su ogorčene borbe za Dubrovnik. Te borbe su bile i najžešće. Nijemci su računali da bi saveznici mogli izvršiti desant na području Dubrovnika, a naročito između Dubrovnika i Cavtata te su taj pojas naročito utvrđivali. Isto tako da bi u slučaju desanta bio onemogućen svaki kontakt između naših snaga i saveznika utvrdili su i sve važnije saobraćajnice i uzvisine na prilazima gradu. Njihova odbranbena linija se protezala od Drijena, Ivanice, Brigata, Uskoplja, Golubova kamena do Mokošice. Uoči neposrednog napada na Dubrovnik raspored partizanskih snaga je bio slijedeći: Deseta brigada XXIX divizije je zauzimala položaj Trebinje—Poljica—Slivnica; XII brigada XXIX divizije Trebinje—Uskoplje, II dalmatinska brigada od Graba do Gruđe, a Dubrovački odred se nalazio na području Primorja.

15. i 16. listopada II dalmatinska brigada oslobodila je Gruđu i Konavle te nastavila napredovanje prema Cavtatu. Noću 17. listopada oslobođen je Cavtat. Neprijatelj je uspio porušiti cestu kod Ljute, i to mu je omogućilo da organizira novu odbranu na liniji Dubac—Brgat. Druga dalmatinska je nastavila borbe kroz Župu i na prilazima Dupcu. Neprijatelj je uporno branio svoje pozicije znajući da je to posljednja linija pred gradom. Deseta hercegovačka brigada započela je već 16. listopada napade na Drijen i Ivanicu, dok je XII brigada vodila borbe na Uskoplju i Malaštici. Obje brigade su slomile neprijateljski otpor, ali su sutradan bile zadržane snažnim otporom na Ivanici. Nijemci su u toj borbi obilato koristili pomoć artiljerije i blindiranog vlaka. Borba za Ivanicu trajala je čitavu noć 17/18. i u ranu zoru Nijemci su bili prinuđeni da se pred jakom minobacačkom vatrom povuku. Slijedeći cilj bila su utvrđenja na Brgatu. Pred večer neprijatelj je počeo povlačenje prema gradu te su se tom prilikom na Dupcu spojile jedinice X hercegovačke i II dalmatinske brigade. Najžešći otpor Nijemci su pružali u Mokošici, gdje su artiljerijskom vatrom štitili odstupnicu svojoj koloni, koja se kretala prema Moštaru. Nakon što je uništio i oštetiio mnogobrojne objekte neprijatelj je napustio Dubrovnik. I dok su u Gruđu još odjekivale posljednje eksplozije borci II dalmatinske i X hercegovačke brigade ušli su u Dubrovnik. Tačno u 20 sati partizanske snage su prodefilirale Stradunom uz ogromno veselje stanovnika našega grada. Zahvaljujući njihovom brzom napredovanju Nijemcima je onemogućeno rušenje ceste kod Orsule iako su sve pripreme bile izvr-

šene. Odmah je preko 700 dubrovčana stupilo u redove II dalmatinske brigade.

* * *

Sutradan je Gradski narodnooslobodilački odbor izdao »Vijesti« br. 26. U njima je štampan proglas:

DUBROVČANI !

»Poslije skoro četiri godine robovanja, kucnuo je čas našeg oslobođenja. Večeras su ponosne i slavom ovenčane jedinice XXIX divizije i II dalmatinske proletherske brigade ušle u naš starodrevni grad i donijele nam toliko željenu slobodu istjeravši omraženog okupatora i njegove slugu. U našim hrabrim borcima pozdravljamo sve sinove našeg naroda koji su pod vodstvom našeg slavnog prvog maršala Tita godinama prokobile našim vjekovnim neprijateljima u našoj napaćenoj domovini i ponosno nosili barjak slobode i svojim djelima zadivili svijet.

DRUGOVI I DRUGARICE

Pokažimo se dostojni slobode i ovog velikog časa, sačuvajmo red i disciplinu, pokažimo se ljudima rada i reda i slijedimo direktive AVNOJ-a i ZAVNOH-a da dokažemo da žrtve naših boraca nisu bile uzaludne.»

U istom broju »Vijesti« donesen je i članak o oslobođenju Dubrovnika.

»Na svom nezadrživom hođu noseći pobjedu i slobodu ušle su sinoć u grad brigade maršala Tita, brigade narodnooslobodilačke vojske, čiji je besprimjerni heroizam zadivio cijeli svijet. Sa uzdasima i bolima očekivani čas najzad je došao. Tmurna je jesenska noć. Potpuni mrak. Nema svjetla na ulicama, svi smo u kućama, jer tako je tuđin naredio. Čuju se topovski hici čuju se detonacije. Neprijatelj se povlači to je već potpuno sigurno. Svakome se nameće samo jedno pitanje samo jedna misao, kada će nam stići osloboditelji, naši heroji. Hoće li sutra ili tek prekosutra a možda bi mogli i noćas.

Misao da bi još tokom noći mogli stići u grad odredi narodnooslobodilačke vojske neodoljivom snagom vuče građane na ulicu. Nitko se ne obazire više na postojeće odredbe. Grad se osvjetljuje, prozori svih kuća se otvaraju, svijet vrvi po ulicama. Nastaje tajac. Dolazi glas ispočetka kao šapat od usta do usta pa sve jače i jače . . . Jest . . . dolaze . . . idu . . . idu heroji naši . . . idu junaci naši, naša braća, idu naša djeca i ulaze u grad ponosno i junački pobjedonosno. Grad se prolama od uzvika, teku suze radosnice, nastaje grljenje i bratimljenje.

Prolaze mimo zemnih ostataka Diva, Gundulića, pjesnika Dubravke, pjesnika slobode. Simbol i apoteoza. Sve patnje, sva iskušenja, sva stradanja, sve boli, sve muke, svi izgubljeni životi su osvećeni.

Pobjedonosna vojska naša izvjesila je zastavu slobode koja se više ne skida.»